

לפרשת שופטים – תשע"ה

האמת העובדתית והמציאות ההלכתית

עו"ד נתן שפטלוביץ

במאמר קצר זה אמסור מספר דוגמאות, כי האמת העובדתית היא שונה לעיתים מהאמת ההלכתית והקובעת.
בשו"ע (אבן העזר ד', י"ד) נפסק:

האשה שהיה בעלה במדינת הים ושהה שם יותר מי"ב חודש וילדה אחר י"ב חודש, הולד ממזר, שאין הילד שווה במעי אמו יותר מי"ב חודש וכתב הרמ"א:

ברור לנו, כי עובר שיהיה במעי אימו עד חודש 12 אינו במציאות. גם לא בחודש ה-11. אבל, ההלכה אומרת, שבכל מצב שהילד נולד עד תום 12 חודש להיעדרות אביו נחשב לכשר לחלוטין וגם לא בגדר ספק ממזר, דבר שהמציאות ההלכתית היא הקובעת ולא המציאות הידועה לנו.
ברי, כי וולד שנולד אחרי 12 חודשים – הולד ממזר.
ב. דוגמא נוספת, הרמב"ם (פ"ו נחלות ה"ג) פסק:

"מי שטבע במים שאין להם סוף ובאו עדים שטבע בפניהם ואבד זכרו, אע"פ שאין משיאין את אשתו לכתחילה, הרי היורשין נוחלין על פיהם... שאני אומר, שלא החמירו בדברים אלו אלא מפני איסור כרת. אבל לענין ממון אם העידו העדים בדברים שחזקתן למיתה והעידו שראו אותן הדברים ואבד זכרו ואח"כ נשמע שמת, הרי אלו נוחלין על פיהן."

במקרה זה, אונייה הייתה בים ואדם טבע. לעניין זה יש לחלק בין היתר הנישואין, כך שהאישה לא מקבלת הכתובה, משום שהכתובה איננה תלויה במות הבעל, אלא ביכולתה להינשא וכאן היא מנועה מלהינשא. אולם, לגבי הירושה היא תקבל כספי העיזבון והעיזבון יחולק.

החלוקה היא הרבה יותר מסובכת ממה שחושבים. האם, למשל, יושבים "שבעה" על אדם שטבע ולא מוצאים אותו? דעה אחת של הרדב"ז שלא נוהגת אבלות. דעת הרי"ף הינה, שיש לחשוש שאם נתיר להתאבל תבוא גם להינשא. ה"שולחן ערוך" קובע, שמי שטבע בים שיש להם סוף צריך להתאבל בדיני אבלות. לגבי כספי מקרקעין וזכויות דינם כממון ומקבלים הילדים. אולם, בשלב הראשון האישה לא יכולה להתחתן.

ג. דוגמא שלישית, לעניין הפלילי ממסכת סנהדרין (דף ל"ז ע"ב) בו נאמר:
"אמר רבי שמעון בן שטח, אראה בנחמה, אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חברו לחורבה, ורצתי אחריו וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר. ואמרתי לו, רשע מי הרגו לזה, או אני או אתה, אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי, שהרי אמרה תורה על פי שנים עדים יומת המת."

המציאות העובדתית והברורה, כי נכנסו למנהרה שני אנשים ואחד עם סכין. אין כל ספק, שאותו רודף הוא הרוצח, אבל לפי ההלכה יש צורך בראייה שלמה וכאן הראייה היא חלקית בכך שנכנסו מהמנהרה ויצאו מהמנהרה בלבד. אין עדים לרצח עצמו.

ד. דוגמא רביעית מהשו"ע (אורח חיים שט"ז, ט') בו נפסק:

"אבל כינה, מותר להרגה" (בשבת) וכתב המשנה ברורה (ס"ק ל"ח-מ"א):

"וילפינן מיתת כל בעלי חיים לחיוב משחיטת אילים מאדמים שהיו במשכן בשביל עורותיהן...לאפוקי כינה דאינה באה מזכר ונקבה, אלא באה מן הזעה, לא חשיבא בריה... ורמשים שהויתן מן הגללים ומן הפרות שהבאישו וכיוצא בהן, כגון תולעים של

בשר והתולעים שבתוך הקטניות, ההורגן פטור) ואסור מדרבנן. (אבל רמשים שהן פרים ורבים מזכר ונקבה, או שהויתן מן העפר כמו הפרעושים, ההורגן חייב.

המציאות שלנו שונה לחלוטין. גם הכינים באו מזכר ונקבה. אבל, ההלכה אומרת, כי כינים מותר להרוג בשבת, כי הם באים מזיעה ולא מזכר ונקבה. המציאות ההלכתית גוברת, למרות שישנם פסקי הלכה חדשים שאומרים, שגם כינים אין להרוג בשבת.

ה. דוגמא נוספת על "חשבון" לפי ההלכה ולפי המציאות הינו הכלל החשובני הידוע (מסכת עירובין דף י"ד ע"א):

"כל שיש בהיקפו ג' טפחים יש בו רוחב טפח."

הגמרא אומרת זאת לגבי קורה במבוי שהיקפה ג' טפחים, ועל כן יש ברובה טפח. הגמרא שואלת: **"מנא הני מילי"** ומביאה ללמוד מן הים שעשה שלמה.

וכתב ערוך השולחן (אורח חיים שס"ג, כ"ב):

"ואע"ג דאין החשבון מדוקדק לפי חכמי המדות, מכל מקום כן גזרה התורה למדוד, וילפינן לה מים-של-שלמה... וזה ששאלו בגמרא מנא הני מילי. וקשה, ניתי חוט ונמדוד? אלא דזה גופא מקשה, והא אין החשבון מכון. ומתרץ, שהתורה צוטה כן."

ו. לבסוף, נסיים בדוגמא הידועה מ"תנורו של עכנאי" (בבא מציעא דף נ"ט ע"ב) בו נחלקו רבי אליעזר וחכמים. רבי אליעזר הביא הוכחה מהחרוב ומאמת המים שנעקרו ממקומם ומקירות בית המדרש שנטו וכן מבת קול שיצאה מהשמים ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום.

הסוף הוא שאמרו "לא בשמים היא" וזאת ההלכה והקב"ה אמר "ניצחוני בני". לא רק זאת, אלא אף הטילו חרם על רבי אליעזר.

אין ספק, שהמציאות היא כפי שהקב"ה קובע וקירות בית המדרש רעדו והכל כדעת רבי אליעזר. אבל, ההלכה הפסוקה היא, ש"לא בשמים היא" והרי לנו מציאות או אימרת חכמים הגוברת על העובדות שאנו כבני אדם רואים אותן.